

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย
Buddhism and the Changes in Thai Society

ผู้เขียน: นิธิ เอียวศรีวงศ์

พระครูสุตธรรมาภีรต (สุตมภาพิโร/ยีนยง)¹, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม²

^{1,2}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, สุรินทร์, ประเทศไทย

Phrakhrusutthamapirat (Sutmaphirato/Yueyong)¹, Thanarat Sa-ard-iam²
^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus, Surin, Thailand
✉: prakrusutathummapirat@gmail.com
(Corresponding Author)

Received: 28 March 2024; Revised: 09 April 2025; Accepted: 19 April 2025
© The Author(s) 2025

บทคัดย่อ

จารีตประเพณีพิธีกรรม แก่นสารและความหมายที่หายไป เรื่องเล่าของจารีตประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอนขยายมุมมองในโลกของความเปลี่ยนแปลง หลักธรรมคำสอน จากเรื่องของ “นารายณ์สิบปาง” แล้วว่า ชาวฮินดูนับถือ พระพุทธเจ้าว่าเป็นอวตารอีกปางหนึ่งของพระนารายณ์ ด้วยเหตุ ดังนั้น เพียงไม่นานมานี้เอง ในสำนักของชาวฮินดู พุทธศาสนิกชน ยิ่งในวิถีชีวิตของผู้คนทั่วไปแล้วก็อยู่ร่วมกัน โดยสงบรวมทั้งแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันเป็นปกติ เช่น เครื่องแต่งกายหุ ุ ของแขกฮินดูในเวลานี้ก็รับเอามา จากเครื่องแต่งกายของราชสำนักมุสลิม ในขณะที่ประชาคมมุสลิมอินเดียกลับนับถือระบอบวรรณะ ตามที่ตัวเคย ยึดถือมาก่อนเปลี่ยน สถาบันสงฆ์ เสาหลักเดิมจะอยู่ที่ไหน อย่างไร ในยุค “พัฒนา” เกี่ยวกับสถาบันสงฆ์

โดยตรง ถึงการล้มเหลวขององค์กร ในการจัดการปัญหาพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัตินอกกรีตและมีการสร้างเครือข่ายกับผู้มีอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องกับ วิกฤตขององค์กรคณะสงฆ์ คำว่า “สิทธิเสรีภาพ” มาเป็นโล่กำบังเพื่อปกป้องตัวเองหรือใช้ในการบริหารจัดการแบบปกครองตนเอง ก่อนจะถึง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับใหม่ การที่องค์กรพระสงฆ์ไม่มีแนวทางในการจัดการเรื่องที่เกิดขึ้นได้ เช่น เรื่องพระปลอมบวช พระปฏิบัตินอกกรีต และพระไม่มีความสนใจในปริยัติธรรม ปฏิรูปคณะสงฆ์ 2539 เสียงเรียกร้องให้มีการปฏิรูปคณะสงฆ์นั้นมีมานานแล้ว ต้องหาทางออกในการปัญหา ดังนี้ คือนพระสงฆ์และวัดให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกับการดูแล วัดต้องอยู่ในการกำกับดูแลของชุมชน ความอ่อนแอของคณะสงฆ์ด้านอุดมการณ์ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ วัดที่สืบทอดมาแต่โบราณต้องมารับบทบาทใหม่ ๆ พระกับสังคม พระและวัดนั้นมีส่วนในการให้บริการสังคมอย่างกว้างขวางตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน อย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้สังคมจะมีเปลี่ยนแปลงไปมากขนาดไหน ปฏิรูปคณะสงฆ์ 2542 การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังไม่มี ความเข้มแข็งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความอ่อนแอในด้านโครงสร้างการปกครองก็ไร้ประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, ความเปลี่ยนแปลง, สังคมไทย

Abstract

Ritual Traditions, Essence and Lost Meanings, Stories of Buddhist Ritual Traditions, Teachings Expand Perspectives in a Changing World, Teachings from the Story of “Narayana’s Ten Incarnations” Then Hindus believe that the Buddha is another incarnation of Narayana. Therefore, only recently, in the consciousness of Hindus, Buddhists, especially in the way of life of ordinary people, have been living together peacefully and exchanging cultures as usual. For example, the luxurious attire of Hindu guests at this time has been adapted from the attire of the Muslim royal court, while the Indian Muslim community has come to follow the caste system that it used to adhere to before the change. Where will the original pillars of the Sangha be in this “development” In the "development" era, it is directly related to the Sangha institution, to the failure of the organization to manage the problem of monks who behave in an unorthodox way and create networks with influential people to be involved, the crisis of the Sangha organization, the word "freedom" To act as a cover to protect oneself or to use in self-governance management before the new Sangha Act. The fact that the Sangha organization has no guidelines to manage the issues that arise within. For example, the issue of fake monks becoming monks, monks practicing unorthodox practices, and monks not being interested in the Dhamma. The 1996 Sangha Reform Act has been calling for a long time to reform the Sangha. We must find a way out of this problem. As follows: Return the monks and temples to the villagers to participate in their care. Temples must be under the supervision of the community. The weakness of the Sangha in terms of ideology, the Sangha's educational management, and the temples that have been passed down from ancient times must take on new roles. Monks and Society Monks and temples have played a significant role in providing social services from the past to the present. This is clearly evident, no matter how much society has changed. Reform of the Sangha 1999 The governance of the Thai Sangha is still not strong and unified. The weakness in the governance structure is ineffective.

Keywords: Buddhism, Change, Thai society

1. บทนำ

ความเปลี่ยนแปลงเป็นสภาวะแห่งความจริงของสรรพสิ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรม มีอยู่กับทุกสิ่ง กว้างครอบคลุมทั้งนิยาม 5 เป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้ว กำลังเกิดขึ้น และจะเกิดขึ้นต่อไปและตลอดไป ต้องยอมรับว่าสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสภาพที่บังคับไม่ได้ ควบคุมไม่ได้ด้วย และมีหลักคิด มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นจากองค์ประกอบต่าง ๆ ด้วย ผสมผสานความคิดแบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้วต้องรู้ทันแล้วปล่อยวาง แต่จงเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ มีที่มา มีเหตุต่าง ๆ การประกอบเหตุที่ดีจะต้องได้รับผลดี ผลดีมาจากเหตุดีตรงกันข้าม ผลที่ร้าย ๆ มาจากการประกอบเหตุที่ไม่ดี ทำร้ายวันนี้นัผลร้ายจะตามมาในอนาคต ความสัมพันธ์ทวนตอบสลับกันแห่งกาลเวลาอดีต-ปัจจุบัน จึงมีการสอนเรื่องกฎแห่งกรรม การเชื่อกฎแห่งกรรมเป็นสัมมาทิฐิ ชาวพุทธสอนกันมาให้ตามรู้ และกำหนดรู้ทั้งก่อน ขณะ หลัง ความเป็นจริงที่เปลี่ยนแปลงนั้น การเข้าใจทันทั่วทั้งที่แห่งภาวะขณะของการเปลี่ยนแปลงนับเข้ากับปัญญา คือความรู้รอบรู้ในกองสังขาร ความรู้รอบด้านแห่งการเปลี่ยนแปลงจัดเป็นองค์ธรรมสัปปุริสธรรม 7 ที่ยิ่งชัดเจนต่อการอธิบายถึงความเข้าใจเรื่องสภาพการเปลี่ยนแปลงและประยุกต์สู่การปฏิบัติตน ปรับตนอย่างเหมาะสมอยู่ร่วมกับสังคมอย่างสันติสุข

ข้อความเริ่มต้นที่ตรงกับหลักไตรลักษณ์ ปัญญาในไตรสิกขา เป็นความเข้าใจอย่างทันท่วงทีคล้ายหลักการสัตตบุรุษ และหัวข้อธรรมอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนาผุดขึ้นได้ เมื่อได้เห็นหนังสือชื่อ **“พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย”** อันถูกจัดว่าเป็นหนังสือพุทธศาสนา ทางกรรมการมูลนิธิโกมลคีมทองเป็นผู้ตั้งชื่อหนังสือ จากนำข้อเขียนของอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ในหนังสือพิมพ์ มติชน ทั้งรายวันและรายสัปดาห์ ที่มีลักษณะที่ตรงกับชื่อหนังสือเล่มนี้ บทความที่ทางบรรณาธิการคัดเลือกมาทั้งหมดนั้น มีการแบ่งออก เป็น 3 ภาค บรรณาธิการหนังสือได้ระบุว่าเพื่อจัดหมวดหมู่ให้สะดวกแก่การอ่านและจะได้เห็นประเด็นหลักของบทความ อธิบายเพิ่มได้ว่าเป็นหนังสือรวมบทความจากผู้เขียนคนเดียวที่ได้เขียนต่างวาระกันมารวมพิมพ์ไว้เป็นเล่ม การตั้งชื่อหนังสือก็ตั้งขึ้นทีหลังจากรวบรวมบทความแล้ว เพื่อบ่งระบุถึงภาพรวมของบทความต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาหลักอธิบายปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคมพุทธศาสนาจากมุมมองสายตาของนักคิดที่สำคัญในสังคมไทยช่วงสมัยหนึ่ง ด้านคุณสมบัติของผู้เขียนนั้นเป็นนักคิด นักเขียน นักวิชาการ เข้าใจทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ผู้มีวาทกรรมแหลมคม จัดว่าเป็นคนชั้นแนวหน้า แกนนำขับเคลื่อนความคิดแก่สังคมไทย ได้ร่วมก่อตั้งมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน ซึ่งเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่กับกลุ่มนักวิชาการผู้รอบรู้ด้านประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ เข้าใจโลก มีความคิดร่วมสมัย หนังสือเล่มนี้มีความหนา 140 หน้า ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อสิงหาคม 2543 มีการตีพิมพ์ครั้งที่ 2 เดือนพฤศจิกายน 2544 นิธิ เอียวศรีวงศ์สะท้อนความเห็นตามหลักชาวพุทธหรือจริยธรรมเชิงพุทธผ่านบทความและมูลนิธิโกมลคีมทองรวบรวมบทความพิมพ์เป็นหนังสือ เป็นการสะท้อนความคิดความเข้าใจสังคมไทยในบริบทวัฒนธรรมพุทธศาสนาอย่างเต็มที่และทำบทบาทในฐานะการเป็น

เครือข่ายชาวพุทธเพื่อพระพุทธศาสนาและสังคมไทยที่มีความห่วงใย หรือขับเคลื่อนตระตุก กระตุ้นความคิด แก่แวดวงชาวพุทธแบบตรงไปตรงมาบ้าง โดยให้หนังสือเล่มนี้เป็นสื่อกลาง ได้รับการการันตีจาก ส.ศิวรักษ์ ที่ชื่นชมว่า “นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขากล้าเขียนให้คนคิดแย้ง เป็นวิถีทางหนึ่งซึ่งจะช่วยให้เกิดวิจรรณญาณ” และ คณะกรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง ซึ่งล้วนเป็นเครือข่ายของนักคิดแนวหน้าของสังคมไทย หนังสือเล่มนี้จึงมีคุณค่าที่ห้องสมุดสำคัญของทุกสถาบันการศึกษาในประเทศไทย

ก่อนที่จะทำการตีความในเนื้อหาที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขียนไว้ โดยมีการแบ่งเนื้อหาไว้ 3 ภาคแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยแต่ละภาคมีการจัดกลุ่มเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกัน คือ 1.ประเพณีจารีต-พิธีกรรม 2.หลักธรรมคำสอน และ 3.สถาบันสงฆ์ซึ่งเป็นองค์กรเชิงสัญลักษณ์ในสังคมไทย ผู้วิจารณ์หนังสือเล่มนี้ ก็เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นตั้งแต่พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นในอินเดีย ครั้งนั้นพระศาสดาทรงนำเสนอหลักคิดใหม่แก่สังคมดั้งเดิม คือหลักคิดอริยสัจ 4 ให้เป็นกระบวนการคิดและดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา หรือแก้ความทุกข์ของชีวิตและสังคม ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติได้เริ่มตั้งแต่ชีวิตบุคคล ครอบครัว เครือญาติ กลุ่มคน องค์กร ชุมชน สังคม ในที่สุด หลักคิดและหลักธรรมที่พระองค์นำเสนอ แนะนำ สอนสอนนั้นก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดของนักปราชญ์ในดินแดนนั้นจำนวนมาก มุมมองด้านความสัมพันธ์ระหว่างคน หรือแนวคิดแบบหลักมนุษยชน ได้รับการขยายหลักคิดกว้างขึ้น สันสະเทือนสังคมเหมือนปฏิรูปสังคมในท่ามกลางความเชื่อและจารีตเก่า ความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ 2,500 กว่าปี มาบัดนี้ก็ต้องทำความเข้าใจให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงต่อไป

โดยภาพรวมหนังสือเล่มนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กำลังอธิบายว่า เขาเห็นชาวพุทธมีพระสงฆ์เป็นต้น ที่กระทำการที่บิดเบี้ยว มีสภาวะยังไม่เหมาะสม จึงทำการหักท้วง ท้วงติง สะกิด เตือนสติความคิดชาวพุทธที่กำลังดำเนินดินรนเพื่อการดำรงอยู่อย่างสุขุมเสี่ยง ขาดความรอบคอบ พระสงฆ์ไทยควรเพิ่มความสัมพันธ์กับ ชุมชนมากขึ้นเน้นมิติทางสังคมอย่าให้ขาดหาย และบอกถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่องค์กรพระพุทธศาสนาอาจขาดความรู้ความเข้าใจที่เท่าทัน อาจจะมีคามหมายว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยทำให้องค์กรพุทธศาสนาต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย หรือ มีความว่าองค์กรพุทธต้องระมัดระวังในการปรับตัวให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม เราสามารถเห็นสถานการณ์จากบทความและอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์จากภายในไปหาภายนอก หรือ ภายนอกไปหาภายในก็ได้ โดยคิดคล้ายตามหลักปฏิจางสมุบาท อิทัปปัจจยตา ตถาคตา มีความหมายแบบบาลีธรรมะ เมื่อผู้เขียนมีความประสงค์ให้ผู้อ่านได้เกิดความเข้าใจต่อสภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรากฏการณ์ทางสังคม ผู้อ่านควรจะอ่านให้เข้าใจลึกซึ้งแล้วเชื่อมแนวคิดว่า องค์ความรู้จากหนังสือเล่มนี้จะช่วยเสริมองค์ความรู้ที่ช่วยให้เราได้เข้าใจหลักสัปปริสธรรม 7 เชิงปฏิบัติการได้มากขึ้น และดูจะมีความสอดคล้องกับพันธกิจของคณะสงฆ์ไทยในยุคการกำหนดแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาเช่นปัจจุบัน ดูว่าบทความของผู้เขียนแม้ผ่านไป 20 กว่าปีก็ยังไม่ล้าสมัยแต่อย่างใด

2. ภาค 1 จารีตประเพณี-พิธีกรรม : แก่นสารและความหมายที่หายไป

เป็นหนังสือเล่มต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยอาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ตามเนื้อหา มีทั้งหมด 3 ภาคด้วยกัน ผู้เขียนเขียนได้อย่างสั้น กระชับ ใช้ถ้อยคำสำนวนที่เราผู้อ่านทั่ว ๆ ไปได้เห็นมุมมอง เรื่องเล่าของจารีตประเพณี-พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จนสามารถเข้าใจได้โดยง่ายอีกทั้งยังอ่านสนุก น่าติดตาม และได้ข้อเท็จจริง ซึ่งผู้เขียนวิจารณ์โดยใช้ประสบการณ์ ของตนเป็นหลัก เมื่อผู้เขียนนี้เป็นผู้รู้กว้างจึงทำให้ผู้อ่านเห็นภาพตามได้อย่างง่ายดาย นอกจากนั้นยังทำให้ผู้อ่านเห็นแนวทางในการวิจารณ์หนังสือต่าง ๆ ด้วย

ยกตัวอย่างในภาคที่ 1 ผู้วิจารณ์

เนื้อหาในหนังสือ ผู้เขียนได้กล่าวถึงกฐินข้างวัด เป็นการทอดกฐินจัดเป็นการทำบุญใหญ่เนื่องจาก เป็นกาลทาน เพราะเป็นบุญพิเศษ มีเหตุแห่งบุญเฉพาะ กำหนดด้วยทาน กาล สถานที่บุคคล และธรรม คือ 1) เป็นทานที่จัดเป็นสังฆทานที่ถวายแก่พระสงฆ์ที่ต้องครองคัมภีร์ คือตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป 2) กาล ที่กำหนดในการทำบุญกฐินคือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 หรือ 1 เดือนหลังจากวันออกพรรษาแล้วเท่านั้น 3) สถานที่บุญกฐินเป็นสังฆทานซึ่งถวายกับพระสงฆ์ได้วัดหนึ่ง ปะหนึ่งครั้งเท่านั้น 4) บุคคล คือ ผู้รับกฐินต้องเป็นพระภิกษุซึ่งจำพรรษาในวัดนั้นโดยไม่ขาดพรรษาและไม่น้อยกว่า 5 รูป 5) ธรรม คือบุญกฐินจัดเป็นสามัคคีธรรม คือต้องแบ่งหน้าที่ในการย้อมผ้า ตัดเย็บ ผ้าไตรผืนใดผืนหนึ่งแล้วกรานกฐินให้สำเร็จในวันเดียว การจงเป็นเจ้าภาพกฐิน จึงจัดเป็นพุทฺพเจตนาที่ก่อให้เกิดเป็นบุญตั้งแต่วันที่เจ้าภาพได้บวราณาจงเป็นประธานงานกฐิน ดังนั้น การทำบุญกฐินจึงมีเป้าหมายการทอดกฐินไว้อย่างชัดเจนคือ การสร้างศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เริ่มด้วยการสร้างหนังสือเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจในการทำบุญทอดกฐิน และอันสืบต่าง ๆ ของการทำบุญ การทอดกฐินจะสำเร็จต้องอาศัยความสามัคคีของหมู่คณะที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้ งานสำเร็จตามเป้าหมาย

ยกตัวอย่างในภาคที่ 1 ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับแก่นสารที่หายไป

ในการจัดงานทอดกฐิน เป็นรูปแบบที่เรียบง่าย แต่คงความหมายว่า “บวร” ใช้ความรื่นของป่าไม้ ในวัด สร้างบรรยากาศ สงบ เย็น ร่มรื่นใจ โดยมีการเปิดละครเสียงเรื่อง ยายจ๋า ขวณหลานไปทอดกฐิน รับอรุณตั้งแต่เช้าตรู่ เพื่อให้บรรดาสาธุชนที่มามีบวชชีพราหมณ์ มาปฏิบัติธรรมรับฟังเรื่องราวการทำบุญทอดกฐินในช่วงสายพระสงฆ์ได้นำสาธุชนสวดมนต์ท้าวตรเข้า จากนั้นท่านเจ้าอาวาสได้เมตตาแนะนำเรื่อง สติปัญญา 4 (กาย เวทนา จิต ธรรม) ให้รู้สึกตัวทั่วพร้อม คือ รู้สึกกาย ใจจะรู้สึกตัวของใจ การเห็นแบบไม่รู้สีกตัว คือ เห็นสิ่งได้แล้วก็คิดสิ่งต่าง ๆ นานาอย่างขาดสติระลึกรู้ เมื่อได้ยินที่หูควรรับรู้ที่ใจ มีความรู้สึกตัวในสิ่งที่รับรู้ซึ่งต่างจากการไม่รู้สีกตัว เมื่อรู้สึกตัวแล้วปล่อยวาง จิตจะเบิกบานนิทานแนะนำให้ควรใช้เวลากับการเจริญภาวนาให้เป็นเรื่องที่ควรปฏิบัติเป็นปกติของชีวิต สอดคล้องกับ พระมานิต ฐานวโร (ภูกิ่งเงิน) (2563) ศึกษาวิจัยเรื่อง “พลวัตประเพณีการทำบุญกฐินของชาวดำบลอุมเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์” พบว่า ประเพณีการทำบุญกฐินของชาวดำบลอุมเม่า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพัฒนาการเรื่อยมาจากรูปแบบการทอดกฐินเชิงจารีต ที่มีรากฐานมาจากพระวินัยบัญญัติ มี 2 รูปแบบคือ กฐินที่มีเจ้าภาพปักจง และกฐิน

สามัคคี ต่อมามีการบูรณาการตามยุคสมัย การถวายเป็นผ้าจึงนิยมใช้ผ้าจีวรสำเร็จรูปเป็นผ้ากฐิน มีการรวบรวมปัจจัยถวายเป็นบริวารกฐิน เป็นประเพณีที่ดั่งามสร้างเสริมให้เกิดความสามัคคีของคนในชุมชน และพบว่ามีรูปแบบการทอดกฐินพึงประสงค์ประกอบด้วย รักษาพระวินัยบัญญัติ ยึดรูปแบบศาสนพิธีส่งเสริมความพอเพียง ประสานความสามัคคี และมีปัญญา เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการรักษาประเพณีการทำบุญกฐิน ให้เป็นประเพณีอันดีงามของชุมชนที่จะอยู่สืบสนุนส่งเสริมให้ประเพณีการทำบุญกฐินของชาวตำบลอุ่มเม่า อำเภอขามเฒ่า จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นแบบอย่างที่ดีงามสืบต่อสู่ชนรุ่นหลังสืบไป

3. ภาค 2 หลักธรรมคำสอน: ขยายมุมมองในโลกของความเปลี่ยนแปลง

อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายมุมมองในโลกของความเปลี่ยนแปลงหลักธรรมคำสอน จากเรื่องของ “นารายณ์สิบปาง” แล้วว่า ชาวฮินดูนับถือ พระพุทธเจ้าว่าเป็นอวตารอีกปางหนึ่งของพระนารายณ์ ด้วยเหตุตั้งนั้น เพียงไม่นานมานี้เอง ในสำนักของชาวฮินดู พุทธศาสนิกชนก็คือ ฮินดูอีกพวกหนึ่งซึ่งใกล้จะสาบสูญไปในอินเดีย เหมือนกับนิกายนาคานาชนิดของฮินดูที่เคยสาบสูญไปนานัก่อนแล้วไม่เพียงแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้น เมื่อก่อนที่อังกฤษจะเข้าครอบครองอินเดียไว้หมดแม้แต่ เช่น อิสลาม และคงถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเดียวกันซึ่งขอเรียกในที่นี้ว่าระบบฮินดู ทั้งนี้ เพราะฮินดูนั้นไม่ใช่ศาสนา หรือไม่ใช่ศาสนาแต่เพียงอย่างเดียวหากเป็นระบบสังคมที่มีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อที่แตกต่างเหลื่อมล้ำกันมากมายเหลือคณานับ มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงต่าง ๆ หลายอย่างร่วมมือกันก็มาก ขัดแย้งถึงทะเลากันหรือฆ่าฟันกันก็มีบ้าง แต่ไม่ใช่เพราะความเชื่อเพียงอย่างเดียว หากมีเหตุอื่น ๆ ปะปนอยู่ด้วย เช่น แย่งทรัพยากรกันแย่งผลประโยชน์อื่น ๆ กัน หรือมีความขัดแย้งทางการเมืองผสมอยู่ด้วยอย่างไรก็ตาม นักประวัติศาสตร์บอกว่า เหตุที่คนต่างความเชื่อในอินเดียจะยกกำลังมาฆ่ากันตายนั่นมีน้อยมาก ยิ่งในวิถีชีวิตของผู้คนทั่วไป แล้วก็อยู่ร่วมกันโดยสงบรวมทั้งแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันเป็นปกติเช่น เครื่องแต่งกายหูก ๆ ของแขกฮินดูในเวลานี้ก็รับเอามาจากเครื่องแต่งกายของราชสำนักมุสลิม ในขณะที่ประชาคมมุสลิมอินเดียกลับนับถือระบอบวรรณะ (ที่เรียกว่าชาติ) ตามที่ตัวเคยยึดถือมาก่อนเปลี่ยน

ศาสนาเหมือนชาวฮินดูทั่วไปนักประวัติศาสตร์ตะวันตกกลางยังบอกด้วยว่า สมัยโบราณในวันออกกลางก็เหมือนกัน กล่าวคือ มุสลิม ยิว และคริสต์เตียน ต่างอยู่ร่วมกันได้สบาย ๆ ทุกฝ่ายเหมือนวัดพญางิ้วที่อยุธยาซึ่งเป็นศาลเจ้าพ่ออุปัชฌาย์ของจีน และหลวงพ่อดำของไทยไปพร้อมกันผมอ่านสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ของสถาบันทักษิณคดีศึกษาแล้วก็รู้สึกว่าการณ์ในภาคใต้ของไทยสมัยก่อน ไม่ได้แตกต่างไปจากอินเดียและตะวันตกกลางเลยกล่าวคือ มีคน “เข้าแขก” และ “เป็นไทย” อยู่ร่วมกัน ประวัติของตระกูลบางตระกูลก็ชี้ให้เห็นว่ามีการแต่งงานข้ามศาสนากันจนตระกูลนั้น ๆ กลายเป็น “แขก” หรือกลายเป็น “ไทย” ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ก็มีประเพณีและพิธีกรรมของทั้งสองฝ่ายที่เห็นได้ชัดว่าหยาบยืมกันและกันมาทั้งนั้นที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะไม่ว่าที่ไหนในสมัยโบราณ ศาสนากับวิถีชีวิตเป็นเรื่องหนึ่งเรื่องเดียวกัน และแยกออกจากกันไม่ได้ คนที่เข้ามาบวชในพระศาสนา สำนักบาลีเรียกว่าหันมา “ประพฤติ” พรหมจรรย์ คนไม่ได้ “ถือ” ศาสนาแต่คนประพฤติศาสนา เหตุตั้งนั้นจึงไม่ได้แยกศาสนาธรรมดา

พื้นฐานทางสังคมดั้งเดิมก่อนการอุบัติของทั้งตัวศาสนามีลักษณะที่คล้ายกันคือ ในสังคมมีศาสนาตั้งเดิมอยู่ก่อนและมีความเชื่อที่หลากหลาย รวมทั้งศีลธรรมเสื่อมโทรมและเกิดความวุ่นวายในสังคม เมื่อทั้งศาสนาประกาศคำสอนต่างก็ใช้หลักเหตุผลและกฎแห่งศีลธรรมตามสากลนิยม อีกทั้งให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาได้มีการบังคับจึงมีผู้เปลี่ยนศาสนานับถือจำนวนมากการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นทั้ง ศาสนาสอนให้มีความยุติธรรม รู้จักให้เกียรติ ไม่รุกราน แต่ในปัจจุบันผู้เบียดเบียนผู้อื่นรวมทั้งให้การยอมรับศาสนาอื่นสำหรับกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับบุคคลต่างศาสนา พระพุทธศาสนาสอนให้มีสติ หยุดความโกร ใช้เหตุผลทำความเข้าใจและใช้การเจรจาเพื่ออธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจแม้กระทั่งความขัดแย้งรุนแรงที่จะนำไปให้เกิดการทำลายชีวิตก็ให้มีสติสงบระงับ เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวรให้รู้จักเอาชนะจิตใจตนเองมากกว่าการเอาชนะผู้อื่น สำหรับศาสนาอิสลามสอนให้ทำดีมีความยุติธรรม ไม่ทำร้ายผู้ที่ไม่เบียดเบียนและอนุญาตให้ทำการรบกับผู้ที่รุกรานด้วยความยุติธรรม แต่ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งยุติการรบก็ให้ถือว่าไม่เป็นศัตรูกัน ที่สำคัญคือผู้ใดที่รู้จักให้อภัยและทำดีพระเจ้าย่อมให้รางวัลการวิจัยนี้พบว่า ถ้าบุคคลศึกษาศาสนาและมีความรู้ในคำสอนทางศาสนาที่ถูกต้องย่อมไม่มีการแบ่งแยกเรื่องดินแดน เชื้อชาติ วัฒนธรรม แม้กระทั่งในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ผู้เป็นศาสนิกชนก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้นผู้เป็นศาสนิกชนที่ดีจึงจำเป็นต้องร่วมมือส่งเสริมสนับสนุนมาจากเป็นจารีตประเพณี คำสอน ความเชื่อ ปรัชญา อภิปรัชญา โลกภูมิ ฯ เหตุแห่งผลในตัวของผู้ปฏิบัติธรรม

ดังนั้นพื้นที่ของศาสนาต่าง ๆ จึงทับซ้อนกันอยู่เป็นจำนวนมากสามารถแยกออกมาได้ชัด ๆ ว่า พื้นที่ส่วนไหนเป็นของศาสนาใด เว้นแต่เป็นพวกแรกที่ทำให้ศาสนาเกิดพรมแดนขึ้นอย่างชัดเจน หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นระหว่างผู้นับถือพระพุทธศาสนาและ ผู้นับถือศาสนาในส่วนของหลักการเผยแผ่ศาสนาพบว่าทั้งศาสนา เกิดขึ้นท่ามกลางสังคมที่มีความเชื่อหลากหลาย มีความเสื่อมทางศีลธรรม มีความขัดแย้งและความไม่เป็นธรรมในสังคม ศาสดาทั้งสองศาสนาได้ประกาศคำสอนใหม่ที่มีทั้งส่วนที่สอดคล้องและส่วนที่แตกต่างจากความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยที่การเผยแผ่ศาสนาให้ผู้อื่นยอมรับก็เป็นไปโดยสันติปราศจากการบีบบังคับและส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มชนที่มีความเชื่อแตกต่างกัน

ดังกล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า หลักการปฏิบัติต่อผู้นับถือศาสนาอื่นระหว่างผู้นับถือพระพุทธศาสนาและผู้นับถือศาสนา พบว่า ทั้งศาสนาสอนให้มีเมตตา มีเหตุผล มีความยุติธรรม ไม่ทำร้ายเบียดเบียนผู้อื่น รู้จักให้เกียรติผู้อื่น โดยที่พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักการควบคุมจิตใจและสอนให้ยึดในคำสอนของพระเจ้าผู้ทรงเมตตาอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับ พุทธทาสภิกขุ (2527: 332) ว่า “ศาสนาที่เป็นศาสนา”แท้ ๆ จะทำลายความเห็นแก่ตน ให้ไปเห็นแก่สิ่งอื่น เห็นแก่พระเจาก็ได้ เห็นแก่ธรรมะก็ได้ มันก็เลยหมดปัญหาที่ว่าเรามันภายนอกศาสนาต่างกัน แต่ภายในเรานับถือศาสนาเดียวกัน คือ ไม่มีความทุกข์เลย ดับทุกข์ได้หมดด้วยความไม่เห็นแก่ตัว ใครจะอาศัยปัญญาก็ได้ ใครจะอาศัยการบังคับจิตใจก็ได้ ใครจะอาศัยความเชื่อก็ได้ ถ้ามันทำลายความเห็นแก่ตัวได้ก็ใช้ได้ด้วยกันทั้งนั้น ฉะนั้นถ้าใครถือศาสนาของตนจริงมันก็เท่ากับถือศาสนาอื่นด้วยสอดคล้องกับ พัชรา รุ่งสันเทียะ (2559) ศึกษางานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของการมองโลกในแง่ดี ที่ส่งผลต่อ

ความพึงพอใจในงาน โดยมีกลวิธีในการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรสื่อ ของบุคลากรมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ” พบว่า กลวิธีในการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรสำคัญในการส่งผลให้พนักงานเกิดความพึงพอใจในการทำงาน เพราะนอกจากกลวิธีในการเผชิญปัญหาจะมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการทำงานแล้ว กลวิธีในการเผชิญปัญหายังเป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างการมองโลกในแง่ดีและความพึงพอใจในงาน ดังนั้นองค์การควรให้ความสำคัญและส่งเสริมการเกิดกลวิธีในการเผชิญปัญหา อันจะส่งผลให้พนักงานมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะมองโลกในแง่ดีมีความพึงพอใจในงานเพิ่มมากขึ้น

4. ภาค 3 เรื่อง สถาบันสงฆ์: เส้าหลักเดิมจะอยู่ที่ไหน อย่างไร ในยุค “พัฒนา”

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายในภาค 3 นี้ เกี่ยวกับสถาบันสงฆ์โดยตรง ถึงการล้มเหลวขององค์กร ในการจัดการปัญหาพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติบกพร่องและมีการสร้างเครือข่ายกับผู้มีอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งไร้การตรวจสอบยาก ในส่วนนี้จะนำเสนอวิจารณ์อยู่ 5 ประเด็น ดังต่อไปนี้

วิกฤตขององค์กรคณะสงฆ์

ในประเด็นนี้ ได้กล่าวถึงองค์กรหนึ่งที่อาศัยคำว่า “สิทธิเสรีภาพ” มาเป็นโล่กำบังเพื่อปกป้องตัวเอง หรือใช้ในการบริหารจัดการแบบปกครองตนเอง โดยทางคณะสงฆ์ไทยและรัฐบาลเกรงว่าการปล่อยเรื่องนี้ไป โดยไม่ได้จัดการหรือแก้ไขปัญหาให้จบลง อาจเกิดเคสในกรณีอย่างนี้ขึ้นมาอีกกับบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งได้

ประเด็นของผู้วิจารณ์ มองว่า มหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ไทยที่มีอำนาจในการบังคับใช้ได้ตามกฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 เพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ก่อนที่จะเกิดผลกระทบเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์ ยิ่งไปกว่านั้นถ้ากระทบถึงหลักธรรมวินัย ยิ่งจะเป็นปัญหามากในการจัดระเบียบปกครองคณะสงฆ์ในอนาคต

หนังสือเล่มนี้เล่าในภาคที่ 3 ถึงกรณีสำนักสันติอโศก ซึ่งมีชื่อเสียงมากทางด้านทำข่าวแฉและด้านการตอบสนองความต้องการทางศาสนธรรมบางอย่างเฉพาะบางกลุ่มของคนไทยในยุคใหม่ เท่านั้น ส่วนในสิ่งจะถูกหรือผิดไปจากหลักพุทธธรรมก็จะเป็นอีกเรื่องหนึ่งไป ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนปัญหาอะไรบางอย่างที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม และการปิดกั้นสิทธิเสรีภาพแม้เป็นกาลชั่วคราวก็ตาม เป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง มีแต่ทำให้ความไร้ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

ก่อนจะถึง พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับใหม่

ผู้วิจารณ์มองว่า การที่องค์กรพระสงฆ์ไม่มีแนวทางในการจัดการเรื่องที่เกิดขึ้นได้ เช่น เรื่องพระปลอมบวช พระปฏิบัติบกพร่อง และพระไม่มีความสนใจในปริยัติธรรม เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่องค์กรสงฆ์ต้องจัดการให้เป็นระเบียบแบบแผน เพื่อจะได้เกิดความเชื่อมั่นจากชาวบ้านที่สนับสนุน ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งนี่ก็เป็นแต่ปัญหาเฉพาะเฉพาะภายในบริเวณโดยรอบ ส่วนภิกษุสงฆ์ที่อยู่ต่างแดนในที่ห่างไกลพระราชอำนาจ เช่น ในดินแดนอีสาน ซึ่งเป็นที่อยู่ของกลุ่มชนที่การพัฒนาอย่างไม่สามารถเข้าถึงได้เร็ว ทำให้การปกครองดูแลอย่างทั่วถึงยังไม่ประสบผลสำเร็จได้เท่าที่ควร แต่ทั้งนี้ ด้วยจารีตประเพณีที่ชาวบ้านร่วมกับพระสงฆ์ในดินแดนอีสานนั้น ทำให้การประพฤติปฏิบัติอะไรที่เป็นทุลาจารย์ชาวบ้านรับไม่ได้ ก็จะถูก

ชาวบ้านตั้งข้อรังเกียจจนทนอยู่ในผ้าเหลืองต่อไปไม่ได้ ด้วยเพราะเหตุนี้ พระสงฆ์ในดินแดนอีสานจึงดำรงรักษาความศรัทธาของชาวบ้านไว้ได้ตลอดมา

การเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์ปกครองกันเองตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ 2484 เพื่อเป็นอิสระจากรัฐมากขึ้น แต่คณะสงฆ์ยังไม่มีประสบการณ์ในการปกครองตนเอง ซึ่งคณะสงฆ์เองก็มีความหลากหลายในแนวทางการปฏิบัติกันมาตามแต่ละท้องถิ่น แต่ปัจจุบันนี้ มีรัฐเข้ามาดูแลซึ่งแตกต่างจากสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในทางทฤษฎี รัฐสมัยนี้ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระสงฆ์ จึงกลายเป็นอำนาจที่ใช้ไม่ได้ ไม่กล้าใช้ และใช้ในทางที่ผิด ๆ ดังเช่นกรณี พระพิมลธรรม วัดมหาธาตุฯ ครั้งสฤษดิ์ ธนะรัชต์

ปฏิรูปคณะสงฆ์ (2539)

เสียงเรียกร้องให้มีการปฏิรูปคณะสงฆ์นั้นมีมานานแล้ว จึงประทุขึ้นอยู่ตลอดเวลาเมื่อเกิดกรณีมีข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ แต่การปฏิรูปคณะสงฆ์นั้นทำได้ยากทั้งในแง่ความคิด คือ จะปรับอะไรโดยที่คงรักษาไว้ซึ่งแก่นแท้ของศาสนาวงศ์ ผู้เขียน (นิธิ เอียวศรีวงศ์) มีความเชื่อว่าการปฏิรูปคณะสงฆ์ที่จะทำให้เกิดผลดีได้จริงนั้นต้องหาทางออกในการปัญหา ดังนี้

- 1) คืนพระสงฆ์และวัดให้ชาวบ้านมีส่วนกับกับดูแล เพื่อให้ชุมชนมีส่วนสัมพันธ์กันโดยตรงในการกำกับดูแลพระสงฆ์และวัดได้
- 2) วัดต้องอยู่ในการกำกับดูแลของชุมชน ไม่อยู่ในกลุ่มบุคคลหนึ่งซึ่งมีใช้ชาวบ้านร่วมกันดูแล
- 3) ความอ่อนแอของคณะสงฆ์ด้านอุดมการณ์
- 4) การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ทั้งด้านพระภิกษุและฆราวาส
- 5) วัดที่สืบทอดมาแต่โบราณต้องมารับบทบาทใหม่ ๆ หลายประการ ซึ่งยังมีกำลังพลน้อยต่อการรับมือในการเปลี่ยนแปลง

ในประเด็นนี้ผู้วิจารณ์ เห็นว่า ถึงอย่างไรก็ตาม คนไทยในทุกวันนี้ ยังไม่ได้ลืมนัดและพระสงฆ์ อย่างแน่นอน ถึงจะมีการปฏิรูปคณะสงฆ์ในทิศทางใดก็ตาม การที่วัดกับพระสงฆ์ยังอยู่ในสายตาของชาวบ้าน และมีการร่วมกันประกอบพิธีกรรม ประเพณีต่าง ๆ อยู่สม่ำเสมอ ก็จะมีผลละเอียดละออดในด้านความศรัทธาของปัจเจกบุคคลอยู่ ตลอดถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็ตาม คำว่า “บวร” ก็ยังมีความเข้มแข็งอยู่เรื่อยไป トラบไดยังมีประเพณีวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกันอยู่ เพียงแต่วัดและพระสงฆ์ มีบทบาทในหน้าของตนอย่างไร หรือมีศักยภาพที่จะมีบริหารควบคุมในชีวิตของวัดบ้านได้อย่างไร ประเด็นนี้ก็เป็จุดเสริมต่อในการที่จะปฏิรูปคณะสงฆ์

พระกับสังคม

ในประเด็นนี้ผู้วิจารณ์เห็นว่า พระและวัดนั้นมีส่วนในการให้บริการสังคมอย่างกว้างขวางตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน อย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้สังคมจะมีเปลี่ยนแปลงไปมากขนาดไหน การให้บริการสังคมของพระสงฆ์และวัดก็ยังคงมีความเข้มข้นอยู่เช่นเดิม เพียงแต่เครื่องมือในการมีส่วนร่วมในการให้บริการสังคมนั้นยังต้องปรับตามวิวัฒนาการอยู่เสมอ บางสิ่งอาจจะขาดหรือไม่เพียงพอต่อการให้บริการ เป็นต้น ซึ่งปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยกำลัง

กลับมาทบทวนบทบาทของตนเองในการตอบสนองการให้บริการของสังคมในแบบที่สังคมต้องการ ถ้าพระและวัดปรับบทบาทของตนเองให้ได้สำเร็จ ก็จะมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคม อย่างไรก็ตาม การที่พระสงฆ์มีการปรับบทบาทให้เข้ากับสังคม แต่ปัญหาของสังคมก็ยังไม่ใช่ว่านำของปัญหา ซึ่งจะมีในบางส่วนที่ส่งผลโดยตรง ต่อการขับเคลื่อนองค์กร ซึ่งศักยภาพของพระสงฆ์ก็มีจำกัดในการเข้าไปช่วยเหลือ หากเปรียบเทียบกับบริการสังคมที่มีพระสงฆ์บางรูปทำอยู่โดยให้ชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน เช่น กรณีของหลวงพ่อนาน แม้ปัญหาในท้องถิ่นมีขนาดเล็ก ๆ แต่ก็เห็นได้พลังความสามัคคีกันมาก

นับแต่พุทธปริณิพาน คณะสงฆ์ก็ถูกจัดการให้อยู่ภายใต้สำนัก และมีอาจารย์ (พระสงฆ์) ผู้ดูแลรับผิดชอบอยู่ องค์การคณะสงฆ์ไทยเกิดขึ้นได้เพราะบ้านเมืองเข้ามาแทรกเพื่อการจัดตั้งองค์กร โดยที่พระสงฆ์อยู่ภายใต้อำนาจของรัฐ เมื่อสถานการณ์ขององค์กรเป็นอย่างนี้ การที่จะปรับตัวขององค์การคณะสงฆ์ให้มีความเข้มแข็งได้ ผู้วิจารณ์เห็นว่า ต้องเป็นเรื่องที่ต้องคำนึงอย่างนัก เพราะคณะสงฆ์เองอย่าลืมว่า ในสภาพความเป็นจริงพระภิกษุสงฆ์และวัดนั้น ดำรงอยู่ได้ด้วยมีพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์มาโดยตลอด ถึงอยู่รอดปลอดภัยมาได้ตราบดีทุกวัน และด้วยเหตุนี้ อำนาจแห่งความมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ส่งผลให้เกิดความอนุเคราะห์แก่สังคมโลกผ่านกระแสแห่งอำนาจที่สามารถนำพาคณะสงฆ์ไปสู่ความเป็นระบบระเบียบได้

อีกประการหนึ่งในการคิดที่จะจัดการองค์การคณะสงฆ์ให้ดีและเป็นระบบ สิ่งที่สำคัญต้องไม่ลืมไปว่า พระและวัดต้องอยู่ร่วมกันกับชาวบ้านมาแต่โบราณ การที่จะควบคุมพระก็เท่ากับว่าควบคุมชาวบ้านในการเข้าถึงพระและวัดด้วย ฉะนั้น การจะปรับองค์กรให้เป็นไปในทิศทางใดก็ตาม ต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีบทบาทในการดูแลจัดการองค์การคณะสงฆ์ด้วย ถึงจะไม่มีอำนาจเข้าไปเกี่ยวข้องในด้านอุดมการณ์ของพระสงฆ์ก็ตาม อีกอย่างหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมากคือเรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ในทุกระดับ จะต้องจัดให้เหมาะสมประเภทต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ทั้งในด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแก่คณะสงฆ์ ให้ครอบคลุมวิชาการต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง สามารถใช้ในการเรียนรู้ได้จริง จากภูมิปัญญา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ฯลฯ ที่มีฐานอุดมการณ์ของพุทธศาสนาเข้ามาเป็นตัวขับเคลื่อนพัฒนาแพร่ขยายออกไป จนทำให้เกิดเป็นพลังอุดมการณ์พุทธศาสนาได้อย่างเท่าเทียมกับคู่แข่ง และกลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีความสำคัญในโลกยุคปัจจุบัน

ปฏิรูปคณะสงฆ์ (2542)

การปกครองคณะสงฆ์ไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความอ่อนแอในด้านโครงสร้าง การปกครองก็ไร้ประสิทธิภาพ พระสงฆ์กระทำผิดพระวินัยร้ายแรงกลับนิ่งเฉยมองเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นปัญหาที่จะเกิดในสังคมเป็นวงกว้าง ถ้าไม่มีการแก้ไขปัญหาเหล่านี้

ผู้วิจารณ์มองว่าในประเด็นดังกล่าว เป็นเรื่องที่พอเข้าใจกันอยู่แล้วว่า องค์การคณะสงฆ์ซึ่งไม่มีระบบในการจัดการหลาย ๆ ด้าน เป็นที่แน่นอนชัดเจน จึงเป็นปัญหาตามมาเป็นประจำ เช่น ในกรณีวัดพระธรรมกาย เป็นอะไรที่ท้าทายการทำงานของคณะสงฆ์ไทยโดยมีมหาเถรสมาคมเป็นหลักในการบริหารจัดการ และหน่วย

เจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีความเกี่ยวข้องในการจัดการดูแลในประเด็นนี้ ทำให้เห็นถึงระบบ ช่องโหว่ ระหว่างการทำงานของหน่วยงานกำกับดูแลเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วทำให้เป็นการเปิดโอกาสให้องค์กรภาครัฐเข้ามามีส่วนกำกับดูแลคณะสงฆ์อย่างเต็มรูปแบบ แล้วภาครัฐก็ดึงเอาพระสงฆ์ไปสนับสนุนในการพัฒนาแผนนโยบายต่าง ๆ ของรัฐเอง

ดังที่กล่าวมาข้างต้นในภาคที่ 3 นั้น พอจะสรุปได้ว่า สถาบันสงฆ์เป็นองค์กรที่ถูกสร้างขึ้นภาครัฐ ที่นำเอาวัดและพระสงฆ์มาเป็นแกนนำนโยบายในการพัฒนาต่าง ๆ โดยที่วัดกับพระสงฆ์เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านอยู่แล้ว นับว่าเป็นการง่ายต่อการฝากฝังนโยบายเข้าในการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีอิทธิพลที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนหนึ่งเข้ามาควบคุมหรือจัดการทุกอย่างแทนวัด เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ทำให้ความแตกแยกระหว่างวัดกับชาวบ้านเกิดขึ้น จึงเกิดปัญหาตามมาภายหลังอย่างเห็นกันทั้งในอดีตและในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ในประเด็นดังกล่าวจึงเป็นปัญหามานำสู่การเรียกร้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องปฏิรูปคณะสงฆ์ เพื่อให้เกิดความมั่นคง และปลอดภัยผู้มีอิทธิพลหรืออยู่ภายใต้อำนาจของภาครัฐ เพราะจะทำให้ความศรัทธาของชาวบ้านนั้นลดน้อยลง จนทำให้วัดกับพระสงฆ์อยู่กันด้วยความลำบาก ท้ายสุดแล้วก็จะนำวนเข้ามาสู่อำนาจของภาครัฐในการจัดการเหมือนเดิม สอดคล้องกับ ภัทรสุดา วรสาร (2559) ศึกษาวิจัยเรื่อง “สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ: ศิษย์ธรรมนุญไทยเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญต่างประเทศ” พบว่า การใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัย กรณีมหาวิทยาลัยในกำกับรัฐ พบว่า การจัดโครงสร้างองค์กรบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยไม่คุ้มครองการใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ โดยศึกษาเปรียบเทียบคดี Hochschulurteil ของเยอรมนี วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเสนอว่า การจัดโครงสร้างการบริหารงานวิชาการต้องกำหนดสัดส่วนของคณาจารย์ให้มีจำนวนมากกว่าหรือเท่ากับบุคลากรภายนอกและบุคลากรฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยจึงจะคุ้มครองการใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการของอาจารย์มหาวิทยาลัยได้ รวมไปถึงการกำหนดสถานะทางกฎหมายของอาจารย์มหาวิทยาลัย หากพิจารณาจากความมั่นคงในการประกอบอาชีพ พบว่า ในบริบทของประเทศไทยสถานะข้าราชการส่งเสริมการใช้สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการมากกว่าสถานะของพนักงานมหาวิทยาลัย

5. สรุปประเด็นผู้วิจารณ์

ในมุมมองที่ชวนให้อ่านและวิจารณ์หนังสือต่าง ๆ ต่อไปโดย พระครูสุตธรรมภิต (สุธมาภิต) ซึ่งเหตุแห่งการนำเสนอภาคผนวกนี้เป็นการสรุปที่ทำให้ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้ได้ทราบหลักการนำเสนอหนังสือและแนวคิดในการวิจารณ์หนังสือของพระครูสุตธรรมภิต (สุธมาภิต) และเห็นภาพรวมของหนังสือเล่มนี้จากการวิจารณ์ของผู้วิจารณ์ท่านอื่น อันจะทำให้เข้าใจหนังสือเล่มนี้อย่างถ่องแท้มากขึ้น ซึ่งหลักแห่งการตัดสินหรือวิจารณ์หนังสือใช้หลักการเช่นเดียวกันหลักแห่งการวิจารณ์คน วิจารณ์ ผลงานการกระทำของมนุษย์และธรรมชาติตนเอง ซึ่งคนที่วิจารณ์ได้ย่อมต้องมีทัศนะกว้างไกล เช่น มีความเห็นแก่ตัวน้อย มีวิชาความรู้มาก มีเหตุผลมาก มีนิสัยมีย่อมจะช่วยให้การวิจารณ์นั้น มีน้ำหนัก และมีคุณค่ามากขึ้น โดยผู้เขียนเห็นว่าการวิจารณ์หนังสือควรมีหลักกว้าง ๆ มิใช่ชนิดจับตัววางตายอย่างเลขคณิต หรือวิทยาศาสตร์ การวิจารณ์ หนังสือ

ที่ดีก็ควรอ่านงานเขียนที่ดีให้มาก ถ้ายังไม่แก่กล้าพอก็ต้องอาศัยนักวิจารณ์ชั้นดี เพื่อแนะนำให้เรา ก่อน และเราก็น่าจะอ่านหนังสือประเภทที่เราชอบก่อน เท่าที่สติปัญญาความสามารถเราจะอำนวยด้วย นอกจากนี้ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างทฤษฎีแห่งการวิจารณ์หนังสือของ ไอ. เอ. ริชาดส์ ซึ่งเป็นทฤษฎีแห่งการวิจารณ์วรรณคดีไว้ดังนี้

- (1) เข้าใจให้ชัดด้วยภาษาของเราเอง
- (2) ความรู้สึกของเราเป็นอย่างไร
- (3) จินตนาภาพ
- (4) สัมพันธ์กับชีวิตและเรื่องราวเพียงใด
- (5) วลีที่ใช้กันเนื่อง ๆ
- (6) สุนทรภภาพหรือแสดงความอาลัยตามธรรมเนียม
- (7) ใช้ภาษาต้องห้ามหรือเปล่า
- (8) ตามกฎเกณฑ์เพียงไหน
- (9) เทคนิคการใช้ถ้อยคำเป็นอย่างไร
- (10) หลักวิจารณ์ทั่ว ๆ ไปที่มีอยู่ก่อน

อนึ่ง ผู้วิจารณ์ยังเป็นใหม่ต่อการศึกษาค้นคว้า จึงแต่ไม่สันหัดในการวิจารณ์หนังสือได้แต่อ่านเพียงอย่างเดียว เมื่อได้รับให้เขียนบทวิจารณ์หนังสือให้กับวารสารสารสนเทศ ก็ยังรู้สึกวาทวิจารณ์ของตนเอง นั้นดูยังไม่เข้าที่สักเท่าใด จนเมื่อถูกทวงถามถึงบทวิจารณ์หนังสือที่จะลงในวารสารฉบับนี้ขึ้นมาก็รู้สึกกังวลว่าจะวิจารณ์หนังสือเล่มใดดี จนมาพบกับหนังสือ “พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย” ของ อาจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เข้า เพราะเป็นการแนะนำจากกลุ่มเพื่อนในห้องเรียนพร้อมกับอาจารย์ที่ปรึกษา ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม จึงคิดว่าน่าจะเข้าท่าจะดีเหมือนกัน ลองอ่านวิธีวิจารณ์หนังสือของนักวิจารณ์ที่เก่ง ๆ ดูเพื่อเป็นแนวทางในการวิจารณ์หนังสือของตนเองต่อไป แม้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องในมุมมองต่าง ๆ ของผู้เขียนก็ตาม แต่หนังสือเล่มนี้ก็ดีพอที่จะใช้ฝึกหัดวิจารณ์หนังสือเพราะมีบทวิจารณ์อยู่มาก ซึ่งน่าจะทำให้นักวิจารณ์รุ่นใหม่ได้เห็นแบบอย่างและวิธีคิดนึกของผู้เก่งกล้าในเชิงวิจารณ์ และอาจสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักอ่านอีกหลายคนในการที่จะไปค้นหาหนังสือที่ถูกวิจารณ์อยู่ในหนังสือเล่มนี้มาอ่าน หรือถ้าเคยอ่านแล้วอาจอยากอ่านซ้ำอีกครั้ง เพื่อรับรู้รสวรรณกรรมนั้น ๆ ในแง่มุมที่ลึกซึ้งขึ้น หรือในมุมมองใหม่ ๆ ดูบ้าง

เอกสารอ้างอิง

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2544). *พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). โรงพิมพ์ธนธัช.
- พระมานิต ฐานวโร (ภูเก็งเงิน). (2563). *พลวัตประเพณีการทำบุญกฐินของชาวดำบลอ้อมเม้า อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พัชรา รุ่งสันเทียะ. (2559). *อิทธิพลของการมองโลกในแง่ดีที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในงาน โดยมีกลวิธีในการเผชิญปัญหาเป็นตัวแปรสื่อของบุคลากรมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).

พุทธทาสภิกขุ. (2527). *อานาปานสติสมปยุตแบบ*. ธรรมสภา.

ภัทรสุดา วรสาร. (2559). *สิทธิในเสรีภาพทางวิชาการ: ศึกษารัฐธรรมนูญไทยเปรียบเทียบกับรัฐธรรมนูญ
ต่างประเทศ* (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).